

ren, die het meest volledig en omvattend deze richting in leven en werk heeft afgebeeld en bij meer dan één schrijver heeft bijgedragen tot diens vorming als stylist. Een prozaïst der prozaïsten. Bij „fijne“ schrijvers denk ik b.v. aan Aart van der Leeuw, bij „oorspronkelijke“ aan Paul van Oslayen en bij „zuivere lyrieci“ aan het beste uit de productie der laatste jaren, ook van onze zijde, dat door zijn ietwat eenzijdig-lyrisch karakter toch niet de belangstelling trekt, die het verdient.

Er zijn ook onbewezen, en kleine talenten, waarbij van een verhouding tusschen schrijver en publiek geen sprake is. Ook hierin zit iets scheefs. Want het moge waar zijn, dat een talent zich eerst moet bewijzen, de vraag is gewettigd: wanneer kan dat bewijs geacht worden te zijn geleverd? Er zijn maar weinig critici, die waarlijk oog hebben voor talent, dat zich nog niet of nauwelijks heeft geopenbaard. De literaire critici zijn doorgaans te weinig onbevangen, soms ook te beperkt, om de mogelijkheden en beloften op te merken. Zij hebben een te bepaalde voorstelling van hoe het proza en de verzen ongeveer zouden moeten of kunnen zijn en laten zich daarbij onbewust leiden door recente, befaamde voorbeelden in binnen- of buitenland. Zelfs over „oorspronkelijkheid“ en „apartheid“ heeft men zoo zijn vooropgezette verwachtingen.

Ook de kleine talenten zijn geen vergissingen Gods. Maar wie peilt de stille tragiek van deze levens, die toch ook recht hebben op een eerlijke plaats? Vaak is hier het nageslacht rechtvaardiger dan de lijdgenoot.

Wanneer de algemeene constellatie in het literaire leven een zoodanige zou zijn, dat ieder zijn plaats had, ook het kleine talent, dan zou dit laatste minder in de verleiding komen grooteren na te volgen of zich voor grooter uit te geven. Revolutie en romantiek heeft ook hier veel verhoudingen scheefgetrokken. Onder den invloed daarvan is een opvatting van het kunstenaarschap ontstaan, die naast het groote eigenlijk alleen het aparte kan waardeeren en de kracht mist tot het opbouwen van een levende traditie.

Zij, die er komen.

Hoe moet men schrijven om te slagen? Niemand, die het zeggen kan, voor het slagen een voldongen feit is. In dit verband is de Proloog van Goethe's „Faust“ altijd weer zoo interessant. „Die Masse könnt ihr nur durch Masse zwingen“, „Wer vieles bringt, wird manchem etwas bringen“ en „Gebt ihr ein Stück, so gebt es gleich in Stücken“, heet het daar; bedwing de velen met het vele; wie veel brengt, brengt licht voor ieder wat; zoo ge een stuk geeft, geef het in stukken. Maar dit is toch meer geestig dan afdoende. In het algemeen kan men natuurlijk wel zeggen, dat het boek, dat er „in gaat“, op een zeker moment blijkt te hebben weergegeven wat er in de harten leeft, of een geestelijke situatie te hebben uitgebeeld, waarin de menschen zichzelf terugvinden. Zoo heb ik b.v. altijd gedacht, dat Remarque zijn succes aan twee dingen heeft te danken: ten eerste aan het feit, dat hij met zijn boek kwam

op een oogenblik, dat de oorlog juist lang genoeg geleden was om voor het eerst als historie te worden gezien, een moment, dat nooit meer terugkomt en voordien nog niet mogelijk was; ten tweede hieraan, dat hij in zijn hoofdfiguur het typisch-middelmatige product van de geestesgesteldheid van zijn generatie in die dagen heeft geteekend. Dat dit geen berekening van Remarque was, blijkt wel uit den onbevangen toon van het boek („Im Westen nichts Neues“), die in het tweede werk („Der Weg zurück“) niet meer geheel zuiver is. Neen, dit schrijven van „Im Westen nichts Neues“, juist op dien tijd, juist op die wijze, was een instincthandeling, even spontaan als een kreet, die zich uit een volksmenigte losmaakt.

Het spreekt overigens vanzelf, dat men er zich op kan spitsen, den smaak van het publiek in het gevlug te komen. Maar wie daarin werkelijk slagen, kunnen beter; het zijn dikwijls groote, maar weinig consciëntieuze talenten, die concessies doen aan het publiek, maar hun aanleg ook zelfs zoo niet kunnen verloochenen.

De roeping tot lezer.

Persoon en werk van een auteur van eenig formaat vereenigen zich tot een „naam“, die niet alleen „klank“ heeft, maar ook inhoud en kracht. In die beteekenis gebruikte b.v. „De Schoolmeester“ het woord „naam“, toen hij dichtte:

„Geen grafschrift zoo rijk,
Als Uw naam: Bilderdijk.“

Zoo schreef Dirk Coster bij de oprichting van „De Stem“ den naam „Dostojewski“ in den gevel. Merkwaardig is het, dat zulke literaire „namen“ beslag leggen, soms nog na eeuwen, ook op hen, die van leven en werk van de betrokkenen niet zooveel afweten.

Doch er zijn niet enkel namen van schrijvers, er zijn ook namen van lezers. Om bij Nederland te blijven: Erasmus, of, in lagere regionen, Busken Huet, Dirk Coster. Ze zijn lezers, voorlezers, uitlezers en samenlezers, of ze nu een bloemlezing-met-inleiding uitgeven of een bibliotheek van op de oudheid geïnspireerde werken voortbrengen. Hun inspiratie tot schrijven is kennelijk aan lectuur ontstoken; ze ontvonken niet aan het leven, maar aan het boek. Het is van belang, ook de roeping tot lezer te erkennen en de taak van den lezer in den ruimsten zin van het woord juist te onderkennen. Anders wordt de verhouding van schrijver tot lezer licht scheef getrokken. Ja, het wil me voorkomen, dat in de afbakening van de rechte verhouding hier een essentieel punt is aangeraakt, dat voor het welzijn van het literaire leven van beteekenis is. De roeping tot schrijver staat al zoo lang vast, maar over de roeping tot lezer is minder gezegd. En zij hebben juist zoo'n prachtige taak voor de receptieve zijde van het literaire leven. Er zou al veel gewonnen zijn, indien men publiekelijk zichzelf voor „lezer“ uitgaaf, in plaats van „criticus“, of „essayist“. Iedereen schrijft wel eens een rekening, of een brief, maar schrijver heet toch speciaal de dichter of prozaïst. Zoo behoort er niets kleinere-

rends in den naam lezer te liggen. En het werk wordt eerlijk aangediend: de schrijver zegt: ik geef het leven weer; de lezer zegt: ik geef het gelezene weer. Wie die taak van lezer durft zien en aanvaarden, die heeft kans daarin „groot“ te worden en zoo kunnen lezers van naam in den chaos van publieken orde scheppen; het lezen leeren beoefenen als een kunst.

Onlangs las ik de hypothese van een Fransch schrijver, dat het menschelijk gelaat, in zijn ongelijke linker- en rechterheft, onderscheidenlijk de sociale en de individuele zijde van den persoon in kwestie tot uitdrukking brengt. In dien gedachten gang doordenkend, is het „gelaat“ van litterair Nederland zoo, dat de schrijvers de trekken van de rechterheft bepalen; de lezers die van de linkerheft. Zulk een beeld, hoe onjuist ook in menig opzicht, toont overigens zoo mooi aan, dat beide functies, schrijven en lezen, hun eigen „arbeidsveld“ hebben en tezamen culmineeren in den totaal-aanblik van het gelaat, waarin niet een doode evenredigheid heerscht, maar een rijk en onderscheiden leven.

Opzettelijke organisatie.

In hoever kan opzettelijke organisatie voor het literaire leven van beteekenis zijn? Indien de Christelijke auteurs, verbonden tot een Christelijken auteurskring, met elkaar aan de benaming „Christelijk auteur“ een praegnanten inhoud geven en een klank meedeelen, die tot over het eigen erf draagt. Indien de Christelijke essayistenkring een nieuw lezertype helpt vormen, waarvoor het de moeite waard is te schrijven. Indien het Verbond van Christelijk-letterkundige kringen in Nederland de komende krachten voor beide gebieden weet te vinden en te leiden.

Zoo kunnen de namen der individuele auteurs met elkaar tot nieuwe naamvorming aanleiding geven. En de lezers geven als geheel een klank van zich af, waarin de schrijver een antwoord hoort. En ten slotte verliezen beide namen, die van schrijver en die van lezer, zich in elkaar en worden tot één naam: noem het letterkundig leven, noem het de generatie van het jaar zoo-veel. Of liever, noem het Holland.

In vroeger tijden hebben werelden van gedachten zich tot één naam samengebonden: Athene, Byzantium, Florence. Kan geloofgehoorzaamheid van Christusjongeren hier geen nieuwen klank meer aan den naam Holland verleen? Vrees niet, geloof slechts.

Rotterdam.

C. RIJNSDORP.

III ZIELKUNDE III

Replik.

VI.

Veroordeelde Christologie. VI. (Slot.)
In het laatste art. van Prof. W. („De Reformatie“ van

het in rekening brengen van het feit, dat de taal van den Dooper het Arameesch was. In deze taal nu is een woord, dat twee beteekenissen heeft, zoowel die van knaap of knecht (denk aan ons schild-knaap), als die van lam. ²⁾ Sprekend dus in zijn en zijner hoorders moedertaal, noemde de Dooper ter aanduiding van den Christus een woord, dat in elk geval herinnerde aan Jesaja 53; dat duidelijk sprak van den knecht des Heeren. Let men er voorts nog op, dat Johannes als het werk van Christus toen tevens aangaf, dat Hij de zonde der wereld wegneemt, of draagt, ³⁾ dan is ook hierin zoo duidelijke aanknopende aan Jesaja's profetie, dat hij onze ongerechtigheden dragen zal (53:11), dat wel met zekerheid gezegd kan worden, dat de nieuwtestamentische openbaring hier niet de aanvangen, doch de voortzetting der oudtestamentische nader concreet maakt.

Dit laatste wil evenwel niet zeggen, dat Johannes' woord niet eveneens hier op vervulling doelt der openbaring van het Paaschlam van Ex. 12. Het kan wel zeer goed zijn, dat juist de nadere typeering van Christus als het Lam van God een tegenstelling bedoelt te geven met het lam van Mozes of van Israël. Een dergelijke tegenstelling heeft Christus althans later eens voor de aandacht van Zijn hoorders geroepen. Hij sprak toen van zichzelf als van het Brood van God; het is dat Brood, hetwelk God rechtstreeks geeft in tegenstelling met het voedsel, dat de mensch door arbeid zich gewinnt en met het brood, dat in de woestijn door bemiddeling van Mozes eens gegeven werd, het Manna (Joh. 6:31-33). In gelijken zin kan Christus heeten het Lam van God. Hij is te vergelijken dan met het Lam van Israël, dat bij den uittocht werd geslacht; doch staat in zoover met dat Lam toch weer in tegenstelling, dat Hij direct van God gegeven wordt en dat Zijn bloed daarom van beter dingen spreekt dan dat van het Egyptisch lam.

De tegenstelling mag dan in dit verband niet

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELUKE SCHETSEN

Het Lam Gods.

In den nacht, waarin de engel des verderfs de eerstgeboorte van Egypteland aantastte ten doode toe, werd in Israël de heerlijkheid der verlossende genade openbaar. „Er was een groot geschied in Egypteland. En er was geen huis, waarin niet een doode was“. In Israël daarentegen kermen de dieren niet in doodsnood en klagvrouwen heffen er hun stem niet op. Daar komen de mannen uit de veestallen met het blij bericht, dat alles nog goed is; moeders nemen hun kinderen op schoot en lachen met de vreugde van verlost; een vader valt zijn oudsten jongen om den hals.

Maar midden in de emotie komt het lam op tafel, dat vader met veel zorg geslacht heeft; en ieder denkt aan 't bloed des lams, dat aan de posten van de deuren is gestreken. Inderhaast wordt dan de maaltijd van het lam gebruikt... en de kinderen Israëls trekken uit het diensthuis.

Dat was het eerste Pascha; toen werden de eerste lammeren geslacht.

Zoo voor en na, al naar de ritueele trouw van 't volk en van zijn leiders, werd dit eerste Pascha herdacht; het bloed van Paaschlammetjes werd menigmaal gestort nog. En telkens was het teken van de verlossing uit Egypte. Van het koninkrijk der genade, dat de koninkrijken der wereld toen aan zich onderworpen had.

Maar ach, dat volk van God, dat uit Egypte was bevrijd, was een zondig volk. Het vermeerderde de schuld alle dagen. De vleeschpotten van Egypte verlokten het reeds in de woestijn tot murmureering. De moeiten van den verdélgingsstrijd tegen de Kanaänieten nam het veel te licht. Tenslotte ging het in zijn lateren koningstijd bond-

genootschappen met Egypte overwegen en sluiten. Het bloed van 't lam van Pascha — dat lang niet alle jaren werd gestort ook — sprak niet meer. Het was ook maar het bloed van dieren.

Tenslotte raakte het volk om zijn zonden in de macht van Babel. Weer moest God opstaan ter verlossing. Tevoren deed Hij troostend profeteeren tot de ballingen van een Man, Zijn Knecht, die de verlossing bewerken zou, niet meer uit de diensthuisen van Egypte en van Babel, maar uit het slavenhuis der zonde. Mijn Knecht, de Rechtvaardige, zal velen rechtvaardig maken, want Hij zal hun ongerechtigheden dragen. (Jes. 53).

Toen kwam er sprake van een ander Lam, dan dat van 't Pascha in Egypteland. „Hij was mishandeld, maar hij liet zich vernederen en deed Zijn mond niet open; als een lam, dat ter slachting geleid wordt...“ (vert. Ridderbos).

...

Dit is dan, heel in 't kort, de geschiedenis der oudtestamentische openbaring van het Lam Gods. ¹⁾ Als alle openbaring van het oud verbond, vindt ook zij haar voltooiing in het Nieuwe Testament. Reeds Johannes de Dooper spreekt van deze voltooiing.

Hij heeft gepredikt van het fel gericht, dat komt te samen met het koninkrijk van God, dat nu nabij is. Weer maken de engelen des verderfs zich op. Doch dan ziet hij Jezus tot zich komen. „Zie, het Lam Gods“.

Het is de vraag, aan welk onderdeel der geschiedenis der openbaring de Dooper het aller-eerst en het allermeest wel heeft gedacht, toen hij den Christus en Zijn werk aldus verkondigde. Voor wie gelooven aan den Heiligen Geest, die in de openbaring van het O. T. den Christus profeteeren deed in almaar scherper wordende trekken; die ook Johannes vervulde en hem Zijn woorden ingaf, ligt het voor de hand, den Dooper hier te hooren herinneren aan Jesaja 53 allereerst.

Deze overweging wordt dan nog gesteund door

30 Nov. 3
vangen. P
volkomen
ring van
persoon).

Welnu,
Prof. W.'s
nog enkel
a. „In de
natuur
lager en
meening v
woorden!
Maar: n
natuur n
maar uit
b. Dat l
moet toch
hogere a
W. toch
ringsprinc
van een
zieleleven
door het
worden
verbodin
Prof. W.
bezwaren,
c. „In d
natuur
uit Maria
Ja maar
onsterfeli

Dit slot
opmerkin
Prof. V
Anthropo
wanneer
meerdere
Hoekstra
exegese

Wie ve
Nog ee
Prof. V
„Mijn br
stonden
gezegd“.

We hel
dat Prof
hij in de
als hij h
elken zit
zijn ver
verband
Maar
schreven
Van z
band ge
Zoo?!

In 193
danus.
sprak i
Ze lui
„De G
een Ant
Christol
En hij
„De Ch
In 193
„Tou
uit Ch
zouden

wordet
maar
het Pa
Rijst
denzell
feilbaa
lam he
gend a
het Gr
in de
woord
Lam,

Deze
neemt
maakt
Zijn v
oog o
Paasch
eerste
is dan
wil op
heden
feest;
7:8).
slist a
vullin
Dui
Paasc
deze
maar
Als
theüs.
teeker
gader
de H
voor
voor
ga“.
opkw
hand
fees

in het werk
er zegt: ik
ik geef het
durft zien
„groot“ te
tam in den
het lezen

en Fransch
in zijn on-
scheidenlijk
in den per-
gt. In dien
gelaat“ van
rijvers de
de lezers
ld, hoe on-
erigens zoo
n en lezen
zamen cul-
het gelaat,
d heerscht.

ie voor het
Indien de
en Christe-
e benaming
houd geven
r het eigen
ystenkring
aartvoor het
en het Ver-
kringen in
r beide ge-

sele auteurs
aanleiding
een klank
i antwoord
namen, die
a elkaar en
letterkundig
t jaar zoo-

van gedach-
Athene, By-
orzaamheid
tween klank
nen? Vrees

NSDORP.

VI. (Slot-
ormatie“ van

dat de taal
s. In deze
teekenissen
cht (denk
im.?) Spre-
moedertaal,
den Chris-
nerde aan
den knecht
op, dat Jo-
oen tevens
wegneemt,
felijke aan-
lf onze on-
el wel met
niewtesta-
aanvangen,
ische nader

m, dat Jo-
vervulling
chlam van
lat juist de
Lam van
en met het
dergelijke
later eens
roepen. Hij
brood van
echstreeks
el, dat de
met het
deling van
(Joh. 8:31
heeten het
dan met
locht werd
dat Lam
et van God
uom van
het Egypt-
rband niet

30 Nov. '34), komt een brief voor, door Prof. W. ont-
vangen. Prof. W. verklaart, dat de geciteerde inhoud
volkomen juist zijn standpunt weergeeft (met uitzonde-
ring van 'gebruik van 'woord persoonlijkheid voor
persoon).

Welnu, we mogen dat dus als een korte inhoud van
Prof. W.'s meening zien. En dan geeft het ons aanleiding
nog enkele dingen heel in 'kort aan te duiden.

a. „In de Anthropologie ontstaat de menselijke
natuur volledig (naar de oude opvatting: lichaam,
lager en hooger zieleleven). Wacht even: dat is de
meening van Prof. W. niet. Ja — zeker er zijn gelijke
woorden!

Maar: naar de oude opvatting bestaat de menselijke
natuur niet uit lichaam, lager en hooger zieleleven,
maar uit lichaam en onsterfelijke ziel A).

b. Dat lager en hooger zieleleven — wat is dat? Er
moet toch of een drager van eigenschappen (hier ook
hoogere „geestelijke“ eigenschappen) zijn — dan is Prof.
W. toch trichotomist of er kan — ondanks het activee-
ringsprincipe toch t.o.v. het zieleleven gesproken worden
van een psychologie zonder ziel. Want dat hoogere
zieleleven — wat is dat? B) Indien Prof. W. meent dit
door het activeeringsprincipe en dan door het geestelijk
worden C) van het psycho-somatisch totaal door de
verbinding met het ik te kunnen verklaren — dan loopt
Prof. W. vast — afgedacht van andere psychologische
bezwaren, met de naturen van Christus.

c. „In de Christologie is de geheele menselijke
natuur volledig (lichaam, lager en hooger zieleleven)
uit Maria“...

Ja maar een hooger zieleleven zonder ziel, zonder
onsterfelijke menselijke ziel...

Dit slot-artikel van Prof. W. noopt ons tot nog enkele
opmerkingen.

Prof. W. zegt: „Waarom handhaaft men toch een
Anthropologie, die slechts steun vindt in de Schrift,
wanneer men die Schrift exegetiseert tegen de Gerefor-
meerde exegese in“. Zie zoo daar kunnen Kuyper, Bavinck,
Hoekstra enz. enz. het mee doen. Ook Prof. Vollenhoven
exegetiseert al zoo ongeveer niet Gereformeerd... D).

Wie volgt?

Nog een opmerking.
Prof. W. eindigt zijn artikelenreeks met dezen zin:
„Mijn broeder, deze zinnen zou ik, als ze op zichzelf
stonden en als ze geen verband hadden, niet hebben
gezegd“.

We hebben reeds er op gewezen in een vroeger artikel,
dat Prof. W. wezenlijk niets terugneemt. Want wat
hij in dezen laatsten zin zegt, zegt iedere schrijver, ook
als hij het woord broeder niet gebruikt. Het is mogelijk
elken zin uit zijn verband te rukken. En heel veel uit
zijn verband gerukte zinnen zouden wij los van het
verband niet zeggen.

Maar — Prof. W. weet natuurlijk wel wat hij ge-
schreven heeft.

Van zijn stellingen — dat zijn dus niet „uit ver-
band gerukte, losse zinnen“, neemt hij niets terug.

Zoo?!

In 1930 nam Prof. W. een uitspraak over van Greij-
danus. En Prof. W. poneerde deze overgenomen uit-
spraak als zijn stelling.

Zie luidde:

„De Gereformeerde psychologische beschouwing moet
een Anthropologie opbouwen, die gebaseerd is op de
Christologie.“

En hij voegde er direct een tweede stelling aan toe:
„De Christologie maakt dat mogelijk“.

In 1934 schrijft Prof. W.:

„Trouwens het is onjuist om te zeggen, dat wij van
uit Christus onze zielkunde of onze Anthropologie
zouden willen opstellen.“

worden veronachtzaamd. Christus is Paaschlam,
maar meer dan dit. Hij is Vervulling van
het Paaschlam.

Rijst nu de vraag, of de Dooper, vervuld met
denzelfde Heiligen Geest, die den evangelist on-
feilbaar heeft geleid, wel zeker aan dat Paasch-
lam heeft gedacht, dan mag ze inderdaad bevesti-
gend antwoord vinden. Typeerend immers is, dat
het Griekse Evangelie van Johannes (1:29, 36)
in de weergave van zijn woorden dat Arameesche
woord met twee beteekenissen vertaalt door:
Lam, en niet door knecht of knaap.

Deze vertaling, zoo mag wel worden gezegd,
neemt de Heilige Geest, die den apostel indachtig
maakte, „uit Christus“. Want Jezus Christus heeft
Zijn verlossingswerk gezien en uitgericht met het
oog op den God des Verbonds, die het eerste
Paascheest had gesticht, en de slachting der
eerste Paaschlammeren had verordineerd. Het
is daarom, dat Hij met Zijn broeders eerst niet
wil opgaan naar het Loofhuttenfeest. „Gaat gij
heden op tot dit feest; ik ga nog niet op tot dit
feest; want mijn tijd is nog niet vervuld.“ (Joh.
7:8). Christus kiest daar dat ander feest zeer be-
slist als de tijd der beslissing; de tijd der ver-
vulling; Zijn tijd als Christus, Middelaar.

Duidelijker nog is Christus in Zijn wil, als het
Paaschlam Zijn leven af te leggen, wanneer Hij
deze dingen met Zijn discipelen behandelt. Lees
maar Matth. 26:1-5.

Als inleiding op het Ijdensevangelie van Mat-
theüs wordt het figuur van het Sanhedrin ge-
teekend tegenover Christus. Het Sanhedrin ver-
gadert en besluit tot den dood van Jezus. Want
de Hoogepriester Kajafas had zoo de kwestie
voor hen opgelost: „Het is beter dat één sterft
voor het volk, dan dat het heele volk verloren
ga“. Dat was het priesterwoord; het woord, dat
opkwam voor het volk. Maar ach, hoe heeft de
hand, die het offermes nu houdt. Niet op het
feest! Om der wille van de schare. De pries-

Prof. W. neemt geen stelling terug E).

We willen echter niet eindigen zonder een woord
van erkentelijkheid.

Wij stellen het op zeer hoogen prijs, dat Prof. W.
dit probleem aan de orde heeft gesteld. En hij zegt zeker
ook zeer behartenswaardige dingen F).

Als Prof. W. er op wijst, dat er veelszins onderscheid
is in de uitspraken, die we vinden over zielkundige
problemen in de locus over Christus en in die over den
mensch, beamen we dit ten volle G).

Het is zijn verdienste, dat op deze dingen gewezen is.
Dat voor deze punten belangstelling is gewekt H).

H. S.

Naschrift.

A) De Steen heeft volkomen gelijk. En toch heeft de
schrijver van den brief in „De Reformatie“ van 30 No-
vember ook gelijk. Het is alleen maar vreemd, dat
De Steen niet begrijpt, dat beide uitdrukkingen juist
kunnen zijn. De schrijver van den brief bedoelde na-
tuurlijk naar een formuleering te zoeken, waarbij hij
den nadruk kon leggen op de twee zijden, die er bij
de oudere opvatting steeds aan het leven van de ééne
ziel waren geconstateerd.

B) De Steen moet dit maar eens nalezen in verschil-
lende boeken, die, ofschoon door „bevoegde“ hand
geschreven, de onderscheiding tusschen het hoogere en
het lagere zieleleven handhaven. Deze onderscheiding
toch komt herhaaldelijk voor bij Bavinck en Geesink
en de facto ook bij Hoekstra. Zij is dus werkelijk niet
door mij ingevoerd, noch door den bewusten brief-
schrijver.

C) Dat de uitdrukking „geestelijk worden“ hier door
De Steen fout gebruikt wordt, komt, omdat hij (zie
vorig artikel) de uitdrukking „geest worden“ verkeerd
interpreteert.

D) wat is dit toch eigenlijk een wonderlijke repliek,
een repliek van exclamaties. Wat bewijst dit nu alles?

Maar het dwaze in deze exclamaties wordt nog duide-
lijker, wanneer wij bedenken, dat ik geen letter zelfstandig
heb geëxegeseerd. Ik stel mij altijd op het standpunt,
dat ieder vakman zich moet houden bij zijn eigen vak.
Daarom controleer ik gaarne de exegese van den psy-
choloog of filosoof, door middel van hetgeen exe-
geten zeggen. En De Steen, die kennis heeft kunnen
nemen van alles wat ik schreef, moest bedenken, dat
hij niet spreekt voor de tribune en dat oratorische ex-
clamaties als deze laatste, ons geen stap verder brengen.
Wij hij de door mij gebruikte exegese aanvallen, dan
moet hij zich wenden tot de exegeten, aan wier commen-
taren ik mijn gronden ontleende, in casu, van de nog
levenden, Prof. Groshede en Prof. Greijdanus.

E) Neen, inderdaad niet. Ik kan een Anthropologie
eischen, die gebaseerd is op de gegevens der Chris-
tologie. Dat wil natuurlijk zeggen: op de An-
thropologische gegevens ons door de
Christologie verstrekt. Maar daarnaast moet en mag
ik volhouden, dat ik toch niet wil zeggen, dat
wij onze zielkunde of onze Anthropologie
opbouwen van uit Christus.

Dat De Steen dit verschil niet ziet, vind ik vreemd.
Ik houd mij overtuigd, dat hij bij eenig nadenken
ook zelf deze twee uitspraken niet als contrasten zal
belevén.

F) Ook ik wil gaarne met een woord van erkentelij-
heid eindigen. Wel kan ik dan niet inzien, dat De Steen
mij heeft begrepen, toch heeft ook zijn schrijven het
voordeel gehad, dat ik mij opnieuw ernstig op de onder-
havige problemen heb mogen bezinnen. Zie verder sub G.

G) Voor deze erkenning ben ik De Steen zeer dank-
baar. De Steen erkent dus een discrepantie tusschen
uitspraken in deze twee loci in de dogmatiek. Ik zou
hem nu willen vragen: is nu niet zijn fout geweest,

ter komt op voor het volk, en hij durft niet om
het volk! — Christus staat daartegenover. Hij
kiesst juist het Paascheest. „Gij weet, dat na
twee dagen het Pascha is, en de Zoon des Men-
schen zal overgeleverd worden, om gekruisigd te
worden.“

En ook datzelfde evangelie van Johannes, dat
van den Dooper ons verhaalt en van Zijn aan-
wijzing van Christus als het Lam Gods, brengt
Jezus' sterven in verband met het Pascha der
Joden. Het was de voorbereiding van het pascha
en omtrent de zesde ure, dat Pilatus tot de
Joden zeide: „Ziet, uw koning“. (Joh. 19:14.)
Zoodat ook Paulus het uit Christus neemt, wan-
neer hij zegt: „ons Pascha is voor ons geslacht.“
(1 Kor. 5:7).

Tegen het vallen van den Goeden Vrijdagavond,
terzelfder ure dat de Israëlitische huisvaders
in den tempel door de priesters ieder zijn paasch-
lammetje slachten lieten, is Jezus Christus, het
Lam Gods gestorven, alzoo vervullende de wet
van Paschen, de wel der verlossing uit het dienst-
huis.

...

Toen brak dan waarlijk aan de nieuwe tijd.
Toen is dan het volk van God verlost niet door
vergankelijke dingen, zilver of goud, uit den ijde-
len wandel, die hen van de vaders is overge-
leverd, maar door het dierbaar bloed van Chris-
tus, als van een onbestraffelijk en onbevlekt lam;
dewelke wel voorgekend is vóór de grondlegging
der wereld, maar geopenbaard is in deze
laatste tijden (1 Petrus 1:18-20).

Wat Johannes de Dooper heeft geprofeteerd
en niet gezien, dat is toen verloond en is nog
heden zoo. De Dooper heeft het Koninkrijk ge-
predikt en ook het Lam van God. Toch kon hij
ze niet altijd rijmen, die twee (Matth. 11). Hij wist
zoo goed van 't Koninkrijk van God, maar zat ten-
slotte in den kerker van een koning der aarde.
Triumfeerden toen de vier dieren van Daniël 7?
Bleek niet hun roofdierenaar in Herodes? Het

ook in deze bestrijding weer, dat hij voortdurend deze
discrepantie negeerde en beurtelings dan weer eens
van uit de eene locus en dan weer vanuit de andere
locus mij aanviel? Hij heeft schier alle gegevens hem
door de beide loci verstrekt gebruikt, maar als er
„veelszins onderscheid is in de uitspraken dezer loci“,
dan moet daaruit volgen, dat De Steen bij zijn bestrij-
ding van mij niet is uitgegaan van een basis, die een
eenheid is. De Steen heeft in al die artikelen gedaan
alsof de tegenwoordige dogmatiek ten dezen een gesloten
systeem was. Vanuit dit onaantastbare fort heeft hij
mij bestookt. Nu, aan het eind, erkent hij ineen, dat
hij toch niet een eenheid van beschouwing vindt in de
dogmatiek. Dus hij heeft mij bestreden vanuit met
elkaar niet overeenstemmende standpunten. Is het
wonder, dat deze bestrijding mij doet zeggen: zeg mij
dan eerst eens hoe gij zelf over de dingen denkt, opdat
ik wete welke punten uit de Anthropologie en de Chris-
tologie door U niet erkend worden als uitgangspunt
voor de bestrijding. Uit de discrepantie in het door
De Steen in deze repliek aanvaarde standpunt is ver-
klaarbaar het feit, dat hij mij, waar hij mij vanuit met
elkaar strijdige beschouwingwijzen aanviel, telkens
meende te betrappen op tegenspraak met mijzelf.

H) Wij danken De Steen nogmaals voor zijn aanval
en zijn repliek. Ik ben dankbaar voor de belangstelling,
die ook De Steen aan mijn opvatting heeft willen geven.
Ik moet echter de bestrijdingswijze van De Steen af-
wijzen. Onder het vorige punt merkte ik reeds dingen
op, die mij doen zeggen: zou het niet vanzelfsprekend
zijn, dat De Steen met verdere repliek wacht tot hij
zelf zoo ver is, dat er voor zijn eigen beschouwing niet
meer is „veelszins onderscheid in de uitspraken, die
wij vinden over zielkundige problemen in de locus over
Christus en in die over den mensch“.

Zoolang De Steen enerzijds deze erkenning doet, waar-
voor ik hem dankbaar ben, maar anderzijds bij de be-
strijding van mijn opvatting van al die onderscheiden
uitspraken dankbaar gebruik maakt, acht ik mij dan
ook van antwoord op zijn discussie verder ontslagen.

Ik wil hier dan ook wel reeds uitspreken, dat ik op
het boek van De Steen, wat hij eenige malen aan-
kondigde, niet zal antwoorden, indien er in genoemde
opzichten geen nieuwe gezichtspunten worden geopend.

Ten slotte wil ik De Steen hartelijk danken voor het
goede, dat hij met zijn artikelen heeft beoogd en voor
den arbeid, dien hij er aan heeft ten koste gelegd.

En hiermede nemen wij afscheid van De Steen en
van de lezers van dit blad.

J. W.

GEESTELIJKE ADVIEZEN

[Vragen voor deze rubriek te zenden aan De D. van
Dijk, Akkerstraat 26, Groningen.]

De Fernhout, die eenigen tijd deze rubriek
„Geestelijke Adviezen“ heeft verzorgd, heeft ge-
meend, om der wille van zijn leeftijd en het
minderen zijner krachten, zich van dezen arbeid
terug te moeten trekken.

Op verzoek van den Hoofdredacteur heb ik op
mij genomen te trachten deze taak over te nemen.

Een gemakkelijk werk is dit niet.

Alleen reeds het gaan staan in de plaats van
een man als De Fernhout, is iets, dat iemand, die

Koninkrijk en het Lam, het zijn toch wel con-
trasten. En tot conflicten komt het daarom bij
ieder, die hen verneemt, en zijn Bijbel vergeet.

In de oud-testamentische openbaring sprak het
bloed van het Lam reeds van 't voorbijgaan van
den engel des verderfs en van Farao's ondergang.
Toen reeds bleek Christus, hoewel geopenbaard
onder het teken van een lam, sterker dan wat
ons wordt verloond onder de figuren van een
leeuw, een beer, een panter. Maar de nieuw-testa-
mentische openbaring bevestigt ons, dat het Lam
van God de macht van 't Koninkrijk der genade
openbaart. Na Exodus 12 komt Jes. 53; en het
wordt vervuld.

De lijn loopt van Ex. 12 over Jes. 53 en des
Doopers woord en Christus' keuze van den dag
en het uur van Zijn sterven naar Openh. 5: „Ik
zag, en ziet, in het midden van den troon, en van
de vier dieren, en in het midden van de onder-
lingen, een Lam, staande als geslacht“.
„Ween niet!“

Wanswerd.

R. SCHIPPERS.

1) Voor de verbinding van Ex. 12 en Jes. 53 zie J. Ridder-
bos, De Profetie Jesaja, II, Kampen, 1934, blz. 142; S. Greij-
danus, De brieven van de Apostelen Petrus en Johannes,
en de brief van Judas, Amsterdam, 1929, blz. 73, en dezelfde:
De Openbaring des Heeren aan Johannes, Amsterdam, 1925,
blz. 136.

2) Zie J. Jeremias, in Theologisches Wörterbuch zum
Neuen Testament, herausgegeben von Gerhard Kittel, I,
Stuttgart, 1933, blz. 343.

3) Over hairein zie S. Greijdanus, De brieven van de
Apostelen enz., blz. 466: „het wegdoen harer schuld door het
dragen harer straf“.

4) Over de vraag, of ook Joh. 19:36: „deze dingen zijn
geschied, opdat de Schrift vervuld worde: geen been van
Hem zal gebroken worden“, niet een heenwijzing is naar
Christus' sterven als Lam Gods, is verschil van meening mo-
gelijk. Een andere exegese geeft K. Schilder, Christus bij
den uitgang van Zijn lijden, Kampen 1930, blz. 526, aanm. 1.